

Izvorni znanstveni rad
UDK 725.96 : 929.7 Čakovec (497.5) "17"- "19"
Primljeno 2016-02-22
Prihvaćeno za tisak 2016-04-15

STARI GRAD ČAKOVEC

(1791. – 1948.)

Ivan Srša, Zagreb

Sažetak

Sklop "Staroga grada" u Čakovcu tvore dvokatna četvrtasta palača s unutrašnjim dvorištem, vanjsko dvorište između palače i fortifikacijskog sustava s preostalim dijelovima zidina i bastiona, te ostaci prvoga pojasa jarka nekoć ispunjena vodom. Velike graditeljske mijene u pravilu se poklapaju s razdobljima u kojima su ih posjedovale pojedine imućne plemićke obitelji, zaključno do kraja Prvoga svjetskoga rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije (Ernušti, Zrinski, Althani, Festetići). S obzirom na nemale graditeljske zahvate izvedene nakon toga, u taj niz razdoblja valja ubrojiti i doba između dvaju svjetskih ratova u prošleme stoljeću i ono koje od kraja Drugoga svjetskoga rata traje do danas, iako njih ne obilježava ni graditeljska ni stilska cjelovitost.

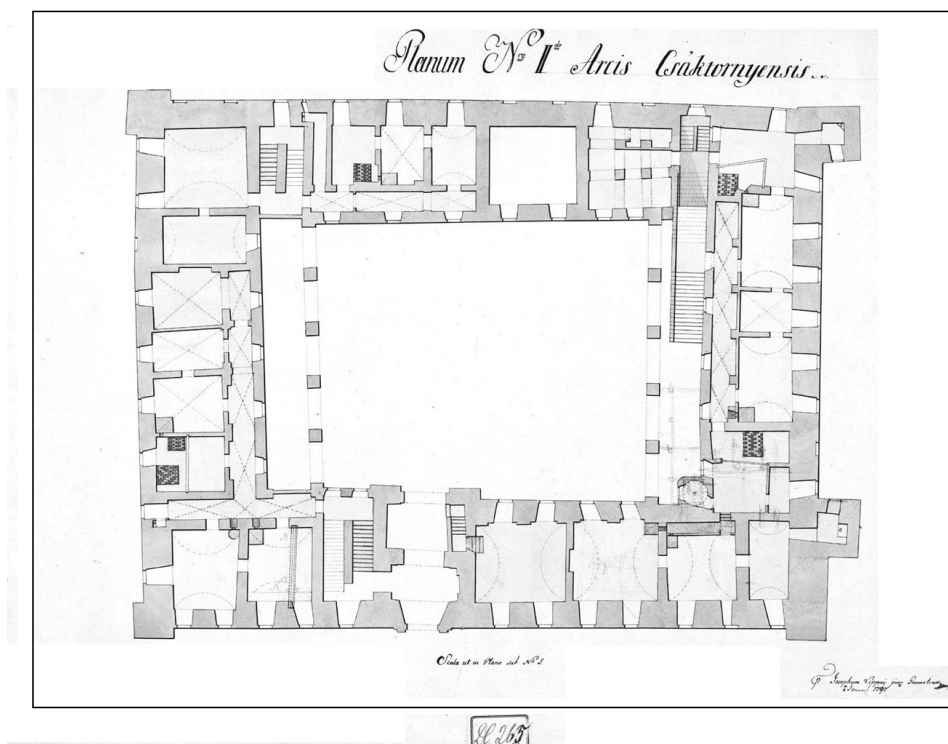
Ključne riječi: "Stari grad" Čakovec; Festetići; II. svjetski rat; poslijeratna obnova

---

¹ Rezultati konzervatorsko-restauratorskih istraživanja u palači "Novog dvora", koja je od 12. rujna 2005. do 17. veljače 2006. proveo Hrvatski restauratorski zavod (*Odjel za zidno slikarstvo i mozaik*), objelodanjeni su u elaboratu i dostavljeni Muzeju Međimurja u Čakovcu potkraj svibnja 2006. "Izvještaj o rezultatima konzervatorsko-restauratorskih istraživanja žbukanih i bojenih slojeva na trima razinama (prizemlju, međukatu i I. katu) u jugoistočnom i jugozapadnom krilu palače u kompleksu 'Staroga grada' u Čakovcu." O tim istraživanjima dosad su objavljena tri članka, prva dva u časopisu "Kaj" i treći u Zborniku posvećenom dr. Vladimiru Markoviću. U časopisu "Kaj" objavljeni su članci: Čakovečki «Stari grad» za Ernušta. ("Kaj", br. 4-5, 2008., str. 103-128.) i Čakovečki Stari grad za Zrinskih. ("Kaj", br. 6, 2008., str. 67-97.). Palača u čakovečkom »Starom gradu« za Althana (Obnove u 18. stoljeću). SIC ARS DEPRENDITUR ARTE. Zbornik u čast Vladimira Markovića. Zagreb, 2009., str. 469-483.

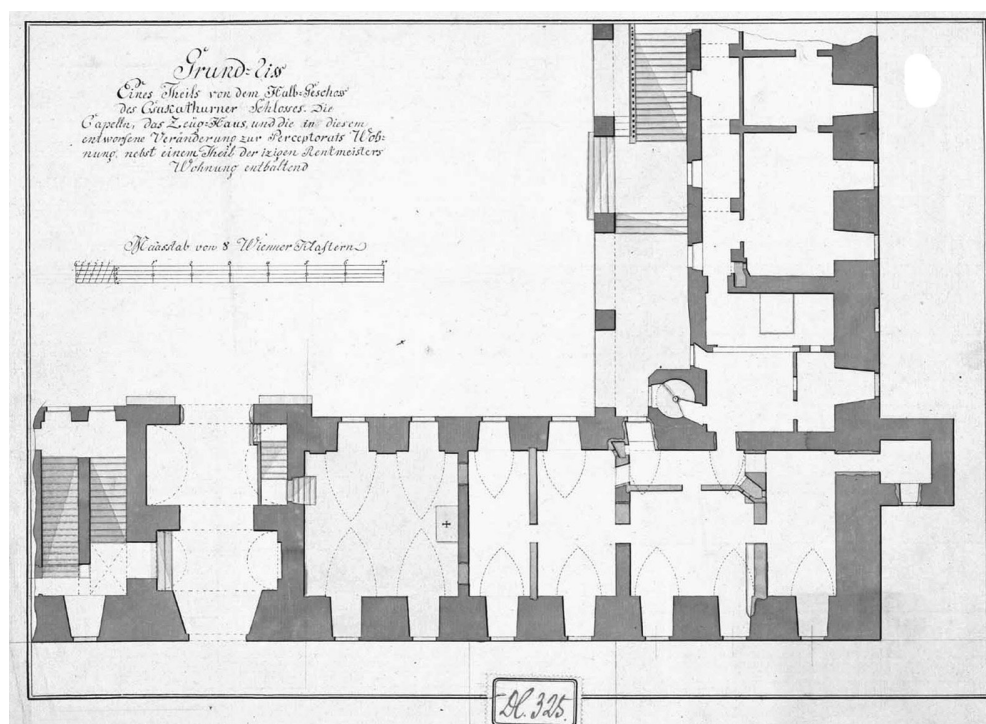
STARI GRAD U DOBA OBITELJI FESTETIĆ¹
(1791. – 1919.)

Kao što su Ernušti i Althani približno jednak broj godina posjedovali *Stari grad* u Čakovcu, Ernušti 67, a Althani 71 godinu, tako su ga podjednak broj godina posjedovale obitelji Zrinski i Festetići, prva, zaključno s Petrom III. 124 godine,² a druga 127 godina. No, premda je najduže posjedovala *Stari grad* u Čakovcu, obitelj Festetić u njega je najmanje graditeljski kvalitetno uložila i s njome je započelo njegovo bespoštedno propadanje.

Sl. 1. Nacrt međukata iz godina 1796./1797.

² Nakon konfiskacije imovine urotnika, udovica Nikole VII. Marija Sofija Löbl tražila je i isposlovala za svoga tada osmogodišnjeg sina Adama pravo na nasljedstvo, jer ni ona ni njezin sin nisu sudjelovali u uroti. Njoj i sinu pripao je tako dio Međimurja, ali ne i Čakovec, koji je za sebe zadržao kralj Leopold, a u njegovo je ime tim dobrom upravljala dvorska komora iz Graza. - Josip Bedeković, *NATALE SOLUM MAGNI ECCLESIAE DOCTORIS SANCTI HIERONYMI*. Neostadii 1752. Izdanje u Zagrebu, 1770., str. 225-226.; Károly Zrínyi, *MONOGRAFIJA GRADA ČAKOVCA*. Čakovec, 1905. (Pretisak i prijevod, 2005.), str. 73.; Rudolf Horvat, *POVIEST MEĐIMURJA*. Varaždin 1907, Zagreb 1944. (Pretisak, Čakovec 2005.), str. 157-158.; Milan Kruhek, *RUKOPISNA OSTAVŠTINA ADAMA ZRINSKOGA U NACIONALNOJ I SVEUČILIŠNOJ BIBLIOTECI U ZAGREBU*. "Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske", br.2/1977: 67-71.

Sl. 2. Nacrt iz godine 1810.

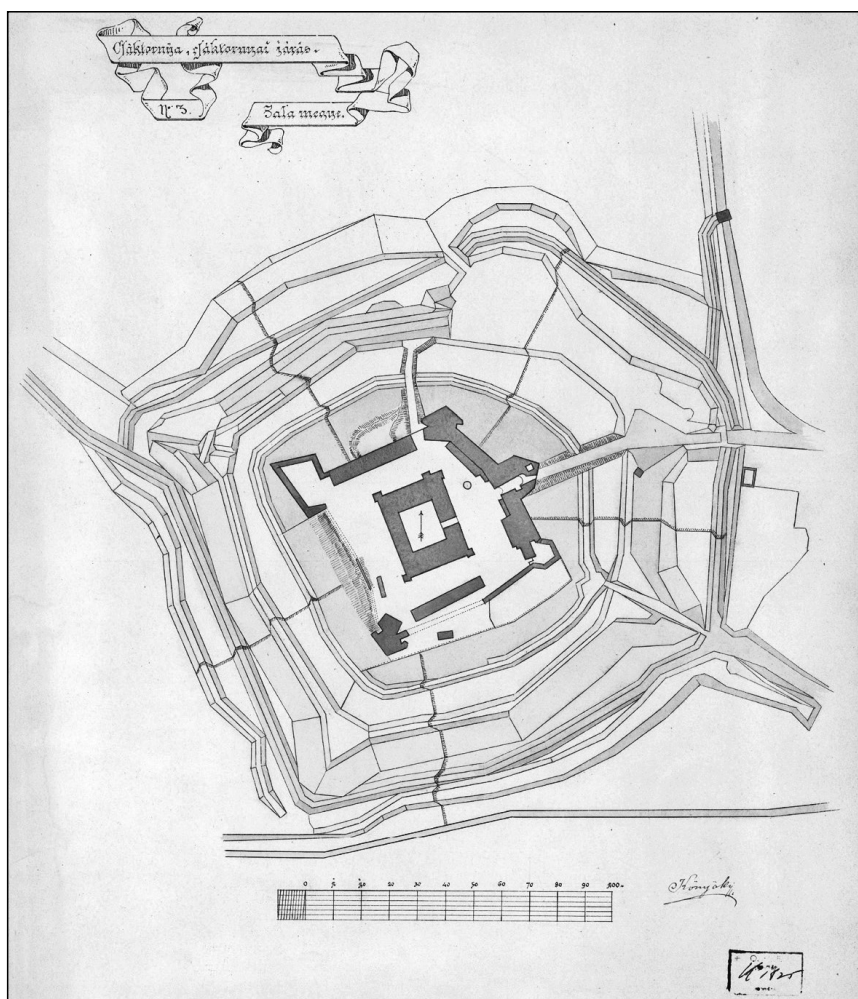
Nacrti Josephusa Lippaya s prikazom stanja *palače* kakvo je ostalo nakon Althana iz godine 1796./1797., bili su, s jedne strane, dokumentiranje zatečenoga stanja, a s druge su vjerojatno trebali biti podloga za izradbu projekta njezine obnove. No, to se nije dogodilo. Manje pregradnje u palači bile su u funkciji privremenih rješenja. Primjerice, nekadašnji sjeverni stan u međukatu, vidljiv na nacrtu iz godine 1796.³ (*slika 1.*), koji je u međuvremenu bio zapušten te je služio za odlaganje oruđa i alata, godine 1810. ponovno se kani urediti za stan (*sl. 2.*)⁴ Planovi obnove dvorišnih i vanjskih pročelja palače koji su izvedeni između 1820. i 1822., nasreću nisu izvedeni.⁵

Osim već spominjanih crteža s prikazom tlocrta pojedinih razina u *palači*, njima, prema svemu sudeći, treba dodati i nacrt s prikazom cijeloga kompleksa

³ Ivy Lentić Kugly, NEKOLIKO PLANOVA STAROG GRADA U ČAKOVCU. "Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske", br. 1. 1979, str. 26-27. - Zahvaljujem dr. Kollár Tiboru jer mi je nesebično pomogao i dostavio kopije koloriranih nacrtu iz Državnog arhiva Republike Mađarske u Budimpešti.

⁴ Isto.

⁵ Isto, str. 28.

Sl. 3. Kopija nacrtu iz godine 1884.

Staroga grada u Čakovcu.⁶ Naime, taj je crtež godine 1884. izradio József Könyöki, no, on nije bilježio zatečeno stanje, nego ga je kopirao sa starijega predloška, i to očito onoga koji je napravio Josephus Lippay, autor spominjanih tlocrta svih razina palače iz godine 1796./7. (slika 3.).⁷ Usporedi li se situacijski plan iz 1796./97.

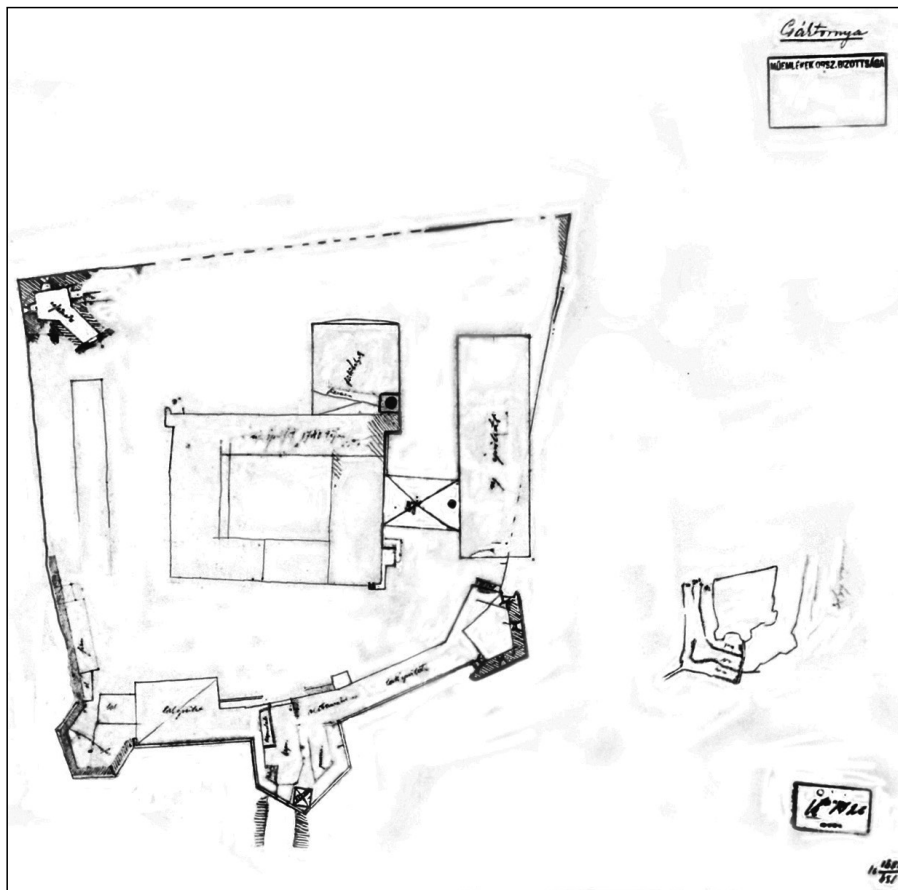
⁶ Situacioni plan starog grada Čakovca (original u koloru), Könyöky József, 1884.; iz planoteke mađarskog Zavoda za zaštitu spomenika (OMF), inv. br. K-1825. - Ministarstvo kulture, fototeka Uprave za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine). Presnimio Goran Maleković, 1988.; inv. br. 46754, br. neg. I-B-294.

⁷ "Taj preslikani tlocrt imam sreću prikazati na 3. listu. Ovdje je razvidno da je cijeli dvorac bio okružen zemljanim šancima i vodenim jarcima, koji su vodu dobivali iz potoka Trna (ve) koji je tekao u blizini. No, isti su dosada već uništeni u mjeri da je njihov trag jedva vidljiv, obzirom da je cijela okolina preorana i tako su uzvišice do danas već izravnane". Pismo Józsefa Könyökija uz koje su priložene kopije nacrtu (potkraj prosinca 1884.).

s onim koji je godine 1825. izradio Janós Szajdensvartz⁸ razlike se uočavaju ponajprije u neposrednu okolišu oko fortifikacije. U tih je tridesetak godina, od 1796./97. do 1825. odstranjena voda iz obaju opkopa oko fortifikacije, u vanjskom je opkopu zasađeno drveće, a u nutarnjem se na nacrtu vidi zelenilo i nisko raslinje (ili tek mlada stabla). Potok Trnava je, doduše, još kružio oko tvrđave, ali sada kao uski kanal izvan nekadašnjega vanjskoga opkopa.

Károly Zrínyi navodi da su rušenja zidina započela između 1855. i 1858. (1859.) kako bi se njima sagradila šćerana.⁹ Nije isključeno da se istom građom za potrebe šćerane iza dvorca sagradila i tvornica koštanog ugljena.¹⁰ Naime, sama je tvornica manjim dijelom bila u palači, a većim u trima dvorišnim građevinama, u dvije koje su bile između palače i preostalih bedema sa sjeverozapad-

Sl. 4. Nacrt iz godine 1891.

⁸ Ljerka Perči, DVA VRIJEDNA PLANA ČAKOVCA IZ PRVE ČETVRTINE 19. STOLJEĆA. "Muzejski vjesnik", br. 20/1997: 37-41, sl. 1.

⁹ Károly Zrínyi, nav. djelo, str. 85. i 171.

¹⁰ Isto, str. 86.

ne strane i u jednoj prigradenoj uz jugozapadno pročelje palače, neposredno do zapadnog rizalita (sl. 4.)¹¹ S obzirom na to da je tvornica koštanog ugljena bila *iza dvorca*, s visokim dimnjakom koji je bio sagrađen neposredno uz jugozapadnu stranu zapadnog rizalita, preostale dvije građevine bile su sagrađene za novoo- snovanu tvornicu šećera. Duža i veća bila je paralelna s *palačom* i protezala se uz sjeverozapadni bedem, a kraća je bila okomita na sjeverozapadno pročelje *palače* i protezala se od nje do veće zgrade. Nedaleko od spoja s njom iznad kraće se zgrade izdizao drugi, manji dimnjak.

Prigodom izgradnje tvornice šećera novosagrađene zgrade priljubile su se uz vanjska pročelja. Općenito se izravno uz šećeranu mogu vezati oni graditelj- ski zahvati u *palači* koji su izvedeni u zapadnom dijelu njezina jugozapadnoga krila, na mjestu gdje je uz palaču bila dozidana tvornica koštanog ugljena, i uz sjeverozapadno krilo, gdje je bila dozidana građevina koja je palaču povezivala s velikom zgradom tvornice šećera. Manja zgrada uz sjeverozapadno pročelje bila je u razini prizemlja i međukata izravno povezana s *palačom*, o čemu su možda svjedočili i zazidani otvori na tom pročelju koji su bili vidljivi još 1979. O slič- nom povezivanju dogradnje uz jugozapadno pročelje nema tragova, premda je i na tom dijelu palače izveden veliki zahvat: rušenje velikoga reprezentativnoga stubišta koje su podigli Althani.

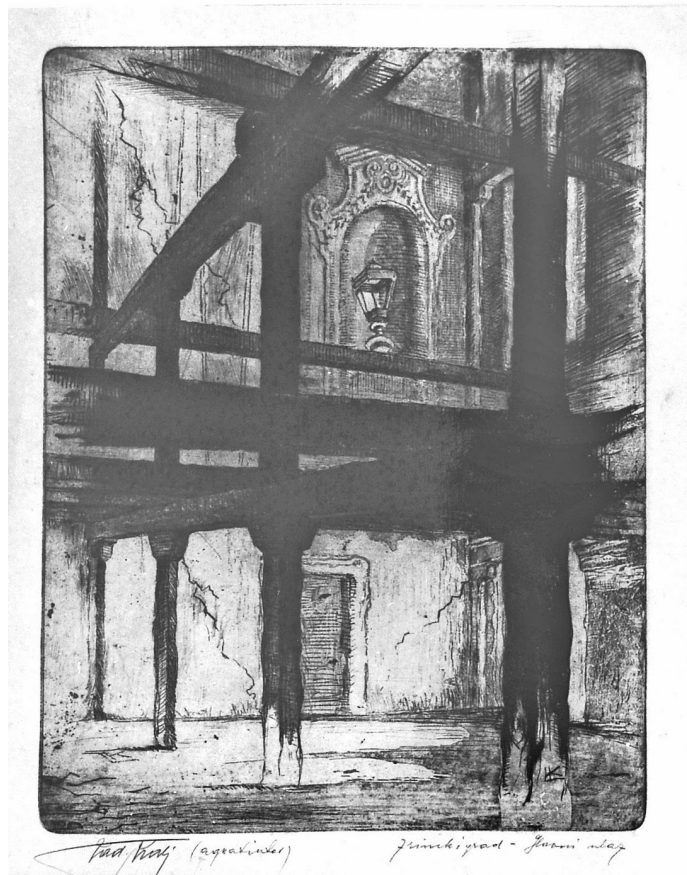
U preinakama izvedenima u sjeverozapadnome krilu, odstranjeni su ne samo uski hodnik ispod trijema u međukatu i pred velikim hodnikom na I. katu nego gotovo i cijela "utroba" toga krila. U izvještaju asistenta Konzervatorskog zavoda u Zagrebu iz godine 1947., inž. Mladena Fučića, navedena su zapažanja gradi- telja i poslovođe na radilištu u *Starom gradu* u Čakovcu, u kojemu se otklanjalo oštećenja koje je uzrokovao izravan pogodak avionskom bombom. U točkama 3. i 4. slijede zapažanja koja se odnose na sjeverozapadno krilo: "jedno krilo zgrade služilo je kao sokolski dom; na tom je mjestu strop povišen. 4. u istom krilu bila je čitav niz godina tvornica šećera. Ona je svojim adaptacijama, izbacivanjem nosi- vih i pregradnih zidova, bušenjem otvora, temeljima strojeva i vađenjem zidnih spona učinila od tog krila nešto nalik na kuću od karata: velik prostor nad kojim se teška i predimenzionirana krovna konstrukcija upire koso u vanjske zidove. Ti zidovi nemaju ukrućenja ni spona, dakle, onih konstrukcija koji od zgrade čine vezani prostorni sistem poput saća".¹²

¹¹ Stari grad Čakovec, crtež olovkom – tlocrt dvora i utvrde, Bergh Károly, 1891.; iz planoteke mađarskog Zavoda za zaštitu spomenika (OMF), inv. br. K-1826. - Ministarstvo kulture, fototeka Uprave za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine). Presnimio Goran Maleković, 1988.; inv. br. 46755, br. neg. I-B-294.

¹² Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacij- sko-dokumentacijske poslove kulturne baštine). Spis br. 306-1947., od 28. ožujka 1947.

Čini se da su ili u doba preuređivanja palače za potrebe tvornice ili najkasnije nakon potresa godine 1880. zazidane arkade pred sjeverozapadnim krilom, kako bi se koliko-toliko ipak učvrstila narušena stabilnost toga dijela palače, zbog čega se pri obnovi palače godine 1947. i ne pomišlja na njihovo otvaranje. Jer, kako to inž. Mladen Fučić navodi u točki 5. «ležajevi greda su mjestimice toliko oslabili vanjske zidove da bi sada bilo vrlo opasno otvarati lukove u prizemlju uza sve to, što zid koji danas zatvara ne predstavlja statički solidnu konstrukciju». Uzimajući sve to u obzir jasnijima postaju ondašnji zahvati u tome krilu, na svim razinama, a u skladu s tim i dosadašnji izgled toga krila.

Zahvati iz doba tvornice šećera u zapadnome dijelu jugozapadnoga krila danas su najvidljiviji u prizemlju, u velikoj prostoriji koja zaprema prostor nekadašnjega stubišta, uskog hodnika uz nutarnje dvorište i trijem i prostorije u zapadnom kutu do rizalita. U toj velikoj izduženoj prostoriji tri stupa u relativno pravilnim razmacima podupiru snažne poprečne grede oslonjene na vanjski jugozapadni zid i na nutarnji sjeveroistočni zid. Stupovi se produžuju i u međukat, sve do stropne konstrukcije između međukata i I. kata. Usporedbom sadašnjega stanja jugozapadnoga zida velike prizemne prostorije sa stanjem na nacrtu

Sl. 5. Grafika Ladislava Kralja
Međimurca iz godine 1924.

iz 1796. jedina je vidljiva promjena novi prozor u njezinu južnom dijelu. S nutar-nje strane toga zida vidljiva su izravnavanja zida na mjestima gdje su bili noseći zidovi stubišta.

Kako je izgledao nekadašnji prostor stubišta na I. i II. katu, nakon ukla-njanja reprezentativnog Althanova stubišta, vidi se na grafici Ladislava Kralja Međimurca iz godine 1924. (sl. 5.).¹³

Na crtežu je vidljiva drvena konstrukcija kroz oba kata s četirima nosivim stupovima i uzdužnim i poprečnim gredama. Uspoređujući sa stanjem na crte-žima iz 1796./97. vidljivo je da su stupovi na istim pozicijama na kojima su bili i stupovi koji su nosili stubište, samo nedostaju stubište i zidovi na koje se ono oslanjalo. Tijekom konzervatorsko-restauratorskih istraživanja toga dijela I. kata, na više je mjesta utvrđena unutar postojećih zidova konstrukcija vidljiva na gra-fici Ladislava Kralja Međimurca.

Tijekom građevinskih radova u palači prigodom njezina prilagođavanja potrebama tvornice šećera, izvedeno je i više manjih zahvata. Primjerice, u to je doba u međukatu presvođena prostorija u jugozapadnom krilu neposredno do nekadašnjega reprezentativnoga stubišta, za koju se može pretpostaviti da je u doba Althana bila praonica rublja, a nekoć se prostirala od prizemlja do stropa međukata. Zbog gradnje svoda u međukatu, i u prizemlju i u međukatu pode-bljani su s nutarnje strane njezini vanjski zidovi. Ta je prostorija naknadno pre-građena po visini, a u njezinu je prizemnom dijelu tom prigodom probijen otvor u južnome dijelu jugozapadnoga zida, a dva su otvora probijena na istom zidu u međukatu. Na mjestu te prostorije, prema kazivanju, u doba šećerane prala se šećerna repa.¹⁴ Tijekom arheoloških istraživanja ispod poda u prizemlju prostori-je otkrivena su dva manja plitka svoda. Oni su se oslanjali na dvije debele drvene grede, položene šezdesetak centimetara ispod poda, koje su prostoriju dijelile na dva dijela, a bile su paralelne s vanjskim zidovima. S obzirom na to da je vezivna žbuka tih svodova cementna, čini se da su oni sagrađeni istodobno s pregrađiva-njem toga dijela palače za potrebe tvornice. Naime, prva je tvornica cementa u Hrvatskoj utemeljena godine 1854. (kraj Rovinja), iste godine kad i u Kamniku u Sloveniji.¹⁵

¹³ Ladislav Kralj Međimurac, "Glavni ulaz", 1924. Iz Mape Čakovec. Akvatinta, 180 x 220 mm. MMČ, Galerija Ladislava Kralja, inv. br. 260.

¹⁴ Ispod njezina postojećeg poda arheološkim su istraživanjima otkrivena dva plitka svoda od opeke koja su se u sredini upirala o debele drvene grede, a bočnim stranicama jedan se oslanjao na vanjski jugozapadni zid, a drugi o nutarnji dvorišni zid.

¹⁵ TEHNIČKA ENCIKLOPEDIJA, 2. Zagreb, 1964: 585.

Svi zahvati u unutrašnjosti *palače* vezani uz njezinu prilagodbu potrebama tvornice šećera izvedeni su u doba kad je Međimurje bilo pod hrvatskom vlašću (1848.-1861.). No, punom je proizvodnjom šećerana započela tek godine 1868. i već nakon dvije godine je zatvorena.¹⁶

U mapi Janósa Szajdensvartza u Festetićeve arhivu u Čakovcu, godine 1884. József Könyöki vidio je i precrtao tlocrt prizemlja koji je godine 1796. izradio Josephus Lippay. Stoga nekoliko zanemarivih grešaka na Könyökijevim nacrtima nisu odraz promjena koje su se na palači zbile od 1796. do 1884., nego su posljedica njegovih grešaka pri kopiranju. U njegovo je doba u zgradi prigradenoj uz bedeme, desno od ulaznog bastiona bio zatvor, dok u *palači* nije zatekao više ništa vrijedno spomena, u njoj su još bili kraljevski uredi i učiteljsko-obrazovno učilište.¹⁷

Premda su još dvadesetih godina 19. stoljeća razmišljali o preuređivanju *palače*, o čemu svjedoči i više sačuvanih nacрта iz toga doba, čini se da su sredstva potrebna za takve preinake za Festetiće bila prevelika. Znatnim smanjivanjem vlastelinstva, rasprodajom njegovih dijelova nakon 1848.,¹⁸ te potpadanjem Međimurja pod hrvatsku vlast, Festetići su očito u cijelosti odustali od ulaganja u čakovečki *Stari grad*. Ubrzo nakon toga, oko 1850. oni grade dvorac u nedalekom Pribislavcu¹⁹ i tamo obitavaju do raspada Austro-Ugarske Monarhije. Ferencz Gönczi (1895.) spominje da je u doba šećerane, dio palače bio namijenjen za tvornicu šećera, a u drugom da su stanovali vlastelinski časnici²⁰. No, pitanje je do kada su u njoj stanovali vlastelinski časnici, jer je za njihove potrebe i potrebe upravne zgrade Festetićeve vlastelinstva sagrađena nova zgrada, i to oko 1857.-1859.²¹ Bila je to zgrada “sa časničkim stanovima uređenima po ovdašnjoj udobnosti”.²²

¹⁶ Vladimir Kalšan, O GOSPODARSKOJ POVIJESTI ČAKOVCA. “Muzejski vjesnik”, br. 18/19., str. 59.

¹⁷ Kopije nacрта Józsefa Könyökija čuvaju se u Ministarstvu kulture, fototeci Uprave za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine).

¹⁸ Károly Zrínyi, nav. djelo, str. 169.

¹⁹ Draženka Jalšić Ernečić, HISTORICISTIČKA ARHITEKTURA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE. U katalogu izložbe: “Historicizam u Hrvatskoj”, I. knjiga. MUO, Zagreb, 2000: 204. – Károly Zrínyi navodi da se to zbilo tek sedamdesetih godina (nav. djelo, str. 171).

²⁰ Ferencz Gönczi, MEĐIMURJE, LJUDI, VJEROVANJA, OBIČAJI. Budapest, 1895. (Preisak i prijevod, Čakovec 1995.), str. 27-28.

²¹ Vladimir Kalšan, nav. djelo, str. 60.

²² Károly Zrínyi, nav. djelo, str. 171.

Nakon toga Festetići u dvorcu ostavljaju nekoliko predmeta, premda ne i beznačajnih, kako je to mislio Józsefa Könyöki, koji su i dalje svjedočili da je to njihovo vlasništvo. Károly Zrínyi spominje portrete Anne Pignatelly i Althana, alegorijsku sliku (vjerojatno kopiju), te jednu sliku koja je navodno datirala još iz doba Nikole VII. Zrinskoga, kamena poprsja hrvatskih i mađarskih velikaša i tri vrijedna goblena mitološke tematike. No, isto je tako zanimljiv njegov opis prizora naslikanog na vanjskom jugozapadnom pročelju palače, koji je prikazivao lik Zrinskoga u prozoru (?).²³ Godine 1932. ta je “vrlo uspjeta fresko slika” još bila vidljiva, a prema tadašnjem mišljenju prikazivala je Nikolu Zrinskoga “kako kroz poluotvoren prozor pušeci lulu gleda u svoj Zverinjak. Pričaju da je tu fresko sliku izradio on sam, ali izgleda da je ona kasnijeg datuma”.²⁴ Spomenuta je slika najprije mogla nastati prigodom obnove pročelja između 1738. i 1743., a je li prizor prikazivao Nikolu VII. ili možda nekoga od grofova Althani, manje je važno, jer oslik ionako nije sačuvan. Naime, sličan je *genre* prizor sačuvan i u dvorskoj kapeli u Ludbregu. Ondje je sredinom 18. stoljeća na zapadnom zidu svetišta, u naslikanom prozoru, prikazan grof Batthyany kako prati svetu misu.²⁵

Nakon propasti tvornice šećera godine 1870. u palači se izmjenjuju razni državni uredi i učiteljsko-obrazovno učilište, a od godine 1888. *palača* je tijekom duljeg razdoblja prazna. Prazna je i godine 1905., kad je Károly Zrínyi dovršio svoju knjigu o Čakovcu, pa je stoga nejasno na što je Ferencz Gönczi mislio kad godine 1895. spominje da tadašnji grof Eugen Festetić čakovečku tvrđavu “želi izvući iz dugotrajne zapuštenosti”, te da ju je “počeo obnavljati, a uređuje i park”.²⁶

Nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije godine 1919. konzorcij “Slavonija d.d.” kupuje od grofa Eugena Festetića cijelo njegovo imanje u Međimurju, “t.j. sve zemlje i zgrade, pa sav živi i mrtvi inventar”.²⁷ “Slavonija d.d.” dolazi u posjed *Staroga grada* u Čakovcu kupoprodajom godine 1923.

U godinu 1919. datira se spis u *Acta Povjerenstva* Konzervatorskog ureda u Zagrebu, u kojemu se, u prigodi ustupanja pet goblena iz čakovečkog *Starog grada* zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt, navodi da su “nađeni u sijenu u

²³ Isto.

²⁴ Joso, HOĆE LI GRAD ZRINSKIH U ČAKOVCU BITI SRAVNJEN SA ZEMLJOM. “Novosti”, br. 319, 18.11.1932: 7.

²⁵ Marija Mirković, ZIDNO SLIKARSTVO I OSTALA OPREMA PROSTORA. U djelu: Monografija LUDBREG. Ludbreg, 1983: 168.

²⁶ Ferencz Gönczi, nav. djelo, str. 28.

²⁷ Rudolf Horvat, nav. djelo, str. 296.

Čakovcu, na putu da se otuđe iz zemlje”²⁸

U dopisu koji je Ministarstvu pravde Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 2. listopada 1923. u ime grofa Eugena Festetića uputio čakovečki odvjetnik dr. Franjo Hajoš nabrojani su svi predmeti koji su uzeti s grofovih posjeda u Pribislavcu i Čakovcu. Te je predmete, naredbom *Kr. Zem. Vlade u Zagrebu, Povjerenstva za Bogoštovje i Nastavu* od 8. listopada 1919. (br. 31.039), popisala i u Zagreb odnijela komisija, kako ne bi “postradali od seljačkih buna”. Iz *Starog grada* u Čakovcu uzeti su sljedeći predmeti: “36 slika s uljenim bojama, 4 mala uokvirena marmorna reliefa, 1 ogledalo, 4 štampana otiska slika, 1 photolithographia i 5 izvanrednih gobelina”.²⁹ Ministra se moli da se popisane umjetnine vrate grofu Eugenu Festetiću preko njegova zastupnika u Zagrebu dr. Gustava Franka, vlasnika tvrtke Frank & Drug, u Martićevoj ulici. No, bez obzira na pozitivno rješenje Ministarstva pravde u Beogradu,³⁰ vraćanju umjetnina usprotivio se prof. Artur Schneider. U pismu od 11. ožujka 1924. Gustav Frank obraćajući se “Braći hrvatskog zmaja” zbog toga protestira tvrdeći da je rečene goblene kupio otac Eugena Festetića u Parizu. “Ova je stvar poznata svim starim ljudima u Čakovcu, pa je upravo smiješno tvrditi, da ovi gobelini i starine potječu od grofova Zrinjskih”.³¹

RAZDOBLJE IZMEĐU DVAJU RATOVA (1919.-1941.)

Iz jednoga intervjua čakovečkog načelnika Krokeka od 18. listopada 1932. doznaje se da je “Slavonija d.d.” u to doba *Stari grad* kanila prodati, jer ga ne nalazi “korisnim i rentabilnim da ga i dalje uzdržava”.³² Iz toga je intervjua vidljivo da je u to doba čitav *Stari grad* bio pretvoren u stambenu zgradu, “u njem je smješteno oko 200 osoba, muzej koji je još u začetku, ured sreskog načelnika itd”. Načelnik također ističe da postoji udruženje “koje je voljno da grad otkupi, samo ne uz cijenu od milijun dinara koliko traži ‘Slavonija’”. To bi ga društvo, prema njegovu kazivanju, “postepeno restauriralo i obnovilo i taj bi grad stali svi državni uredi, prostorije tog udruženja i još bi ostalo za stanove”.

²⁸ Anđela Horvat, O DJELOVANJU “POVJERENSTVA” ZA ČUVANJE SPOMENIKA KULTURE U ZAGREBU (1914-1923). “Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske”, br. 4./1978. – 5./1979 : 22, bilj. 37.

²⁹ Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine). Čakovec, Stari grad.

³⁰ Isto, spis br. 11827. od 21. prosinca 1923.

³¹ Isto.

³² Joso, HOĆE LI STARI GRAD ZRINSKIH U ČAKOVCU BITI SRAVNJEN SA ZEMLJOM. “Novosti”, br. 319., 18. 11. 1932: 7.

S obzirom na navedeno, preuređivanje palače u stambene prostore valja smjestiti svakako nakon godine 1923. Iduće godine nastaje serija od četiriju grafika koje je izradio Ladislav Kralj Međimurac, možda potaknut i skorašnjim radovima na preuređivanju *Staroga grada* u stanove. Tijekom tih je radova u cijelosti pregrađen prostor nekadašnjega stubišta, pa su na I. i II. katu na tim mjestima oblikovane po tri prostorije (sl. 5). Najkasnije su u to doba zazidana i brojna vrata među prostorijama na svim razinama, kako bi se u palači uredili stambeni prostori za 200 osoba. O zazidima svjedoče brojne sonde kojima su otkriveni točni položaji prijašnjih vrata, od prizemlja do međukata i I. kata.

Iz spisa osnivača "Kulturne zajednice za očuvanje starog Zrinjskog grada u Čakovcu" d.d. iz godine 1933., na koju je možda mislio načelnik Kroppek, vidljivo je da su osnivači razmatrali više mogućnosti njegove buduće namjene.³³ Primjerice, "da se upotrebi za vojničke svrhe, ili za državne urede, ili za zavode /:kaznionu, bolnicu i slično:/". No, naposljetku su, uvidjevši da ništa od toga nije prikladno, ipak odlučili "da bi bilo najbolje upotrebiti stari grad za stambene svrhe građanstva u Čakovcu, te ga u tu svrhu obnoviti tako, da se ubuduće uzmogne

Sl. 6. Fotografija nije datirana.

³³ "Utemeljiteljna osnova i poziv za upis dionica". - Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine). Čakovec, Stari grad.

sam od prihoda uzdržavati”. Nije isključeno da su tom prigodom zazidani i pojedini prozori u trjemovima, koji su također neko vrijeme bili pregrađeni, o čemu svjedoče fotografije napravljene nakon Drugoga svjetskog rata (sl. 6.).³⁴

Namjera je spomenutoga društva bila osnivanje dioničkoga društva kako bi se iz glavnice podmirila kupnja Staroga grada, “a ostatak će se upotrebiti za obnovu i za potrebite pregradnje, kako bi se sve zgrade mogle učiniti podesnima za stanovanje”. Tu se očito misli i na *palaču* i na zgrade koje su u sklopu njezine *fortifikacije*.

O tome tko je bio vlasnik *Staroga grada* u Čakovcu neposredno nakon rata doznaje se iz onodobnih spisa vezanih uz obnovu ratnih oštećenja, a u njima se kao vlasnik navodi Udruženje zanatlija u Čakovcu.

PRVE OBNOVE PALAČE NAKON RAZARANJA U DRUGOME SVJETSKOM RATU (1945.-1948.)

Potkraj Drugoga svjetskoga rata, pri bombardiranju Čakovca na Veliku subotu (31. ožujka 1945.) i tijekom uskrсне noći,³⁵ izravnim je pogotkom stradala i *palača* u *Starom gradu*.

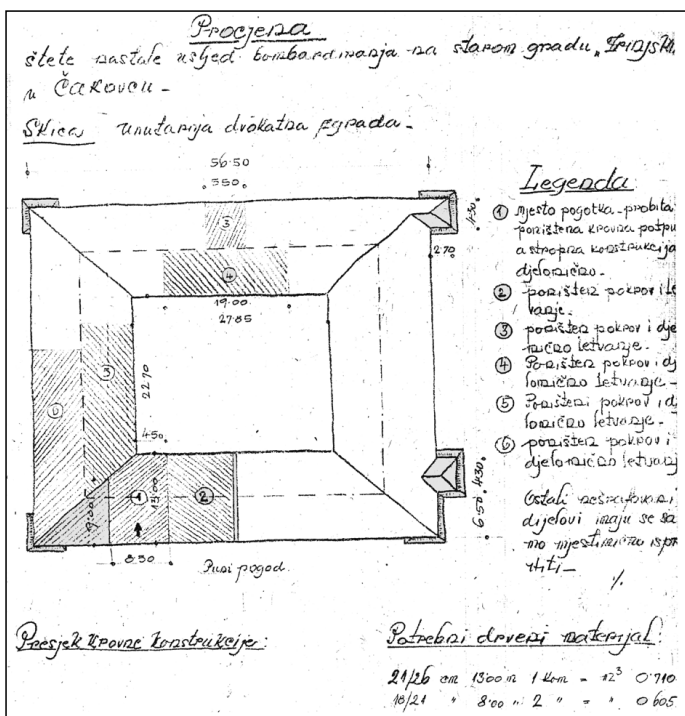
Dana 22. lipnja 1945. napravljena je procjena štete s priloženom skicom izravnoga pogotka i štetama koje je bomba uzrokovala (sl. 7.).³⁶ Na priloženoj su skici također označena i sva ostala mjesta koja su tada bila oštećena. Bomba je izravno pogodila istočni dio jugoistočnoga krila u krov nad stubištem, pri čemu je uništena krovna i djelomično stropna konstrukcija (sl. 8.).³⁷ No, tom je prigodom oštećeno i stubište, što se djelomice vidi i na fotografijama toga dijela dvorišnoga pročelja. Osim šteta na krovištu, bio je srušen i svod od opeka nad stubištem i stubišnim podestom II. kata u površini od približno 25 m², a srušen je i dio stubišnog zida, popucale su stube prvoga tavanskoga kraka i strop drugo-

³⁴ Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine). Fototeka, **Čakovec**, Stari grad Dvor, detalj: zapadno krilo s dvorišne strane sa zazidanim prozorima; 18. st.; inv. br. 4984, br. neg. I-G-33. – Radi se za pravo o dvorišnoj strani sjeverozapadnog krila.

³⁵ Ivan Damiš, *IZ PROŠLOSTI ŽUPE ČAKOVEC*. Zagreb 1994: 161.

³⁶ Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine). “Procjena štete nastale usljed bombardiranja staroga grada ‘*Zrinjskih*’ – u Čakovcu», - Čakovec, Stari grad. - Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine).

³⁷ Isto, fototeka, 1. inv. br. 57470: Stari grad, oštećeno krovište Novog dvora u Drugome svjetskom ratu; snimio: Marcel Davila, 1945.

Sl. 7. Skica iz godine 1945.

Sl. 8. Fotografija iz godine 1945.

Sl. 9. Fotografija iz godine 1946.

ga kraka stubišta na I. katu.³⁸ Također su bili oštećeni stropovi i unutarnji zidovi u prostorijama u blizini pogotka. Procjena štete napravljena je prema cijenama iz godine 1939. u ukupnom iznosu od 198.373 dinara. Na osnovi te je procjene Gradski narodnooslobodilački odbor (GNOO) u Čakovcu od Ministarstva prosvjete Narodne vlade Federalne Hrvatske tražio pomoć pri sanaciji nastalih ratnih šteta.

Početak kolovoza 1945. Ljubo Karaman u ime Hrvatskoga državnog konzervatorskog zavoda (HDKZ) obraća se Ministarstvu građevina prosljeđujući im molbu GNOO-a u Čakovcu s priloženim troškovnikom. Tjedan dana nakon toga navedeno ministarstvo obavještava HDKZ da će Državna hipotekarna banka odobriti zajam za sanaciju ratne štete. Sredinom kolovoza o tome Ljubo Karaman obavještava GNOO u Čakovcu, te moli da, «kada dobijete zajam i pristupite radovima, da nas o tome obavijestite i da Vam isposlujemo odašiljanje stručnjaka Ministarstva građevina koji će radove pregledati, kao što i to da naš odaslanik po mogućnosti na licu mjesta bude također svojim savjetom pri ruci».³⁹ O popravku

³⁸ Stubište očito nije bilo u cijelosti obnovljeno jer se godine 1965. konstatiraju “deformacije zida i slijeganje, koje je nastalo popuštanjem temelja, odnosno popuštanjem vezivnog materijala u podnožju”. Slijeganje je bilo vidljivo i na srednjem dijelu stubišta, zbog čega su stube u jednome stubišnom kraku ispucale na svim katovima, a na vanjskom zidu redovi opeka poradi slijeganja, a i prozorski nadvoji su potpuno bili deformirani. Komisija Zavoda za zaštitu spomenika u Varaždinu tom je prigodom predložila razgradnju vanjskoga i srednjega zida, te dotrajaloga stubišta, kao i gradnju novoga stubišta. Isto, spis od 29. 3. 1965.

³⁹ Ministarstvo kulture, Uprava za kulturni razvitak i kulturnu politiku (Odjel za informacijsko-dokumentacijske poslove kulturne baštine). Spis br 92. -1945., od 14. kolovoza 1945.

krovišta svjedoče fotografije napravljene tijekom godina 1945. i 1946. (sl. 9.).⁴⁰

U dopisu koji je u rujnu 1946. Konzervatorski zavod u Zagrebu uputio Kotarskom narodnom odboru u Čakovcu, konzervator dr. Ljubo Karaman upozorava da tijekom obnove palače trebaju “otvoriti arkade u prizemlju dvorišta i odstraniti cigle s prozora na vanjskim stranama”.⁴¹ No, zazidanih je prozora bilo i na dvorišnim pročeljima (sl. 6.). Iz toga se dopisa također razaznaje da je u to doba jednim dijelom palača nastanjena. Ljubo Karaman također upozorava da pri adaptaciji unutrašnjosti treba “postupati oprezno i u sporazumu sa ovim Zavodom kao nadležnom ustanovom za spomenike”.

Potkraj te je godine prof. Krešimir Filić, upravitelj muzeja u Varaždinu, na poziv Konzervatorskog zavoda iz Zagreba pregledao *Stari grad* u Čakovcu i o tome napisao izvještaj. Iz njega se doznaje da su se u palači planirali smjestiti škola, trgovačka akademija i dječji internat. Za “valjani popravak krovišta, postavljanje žlijebova u dvorišnoj i vanjskoj strani, popravak prozora i pojedinih prostorija u samoj zgradi”, te se godine kanilo utrošiti 2.500.000 dinara. Krešimir Filić tom prigodom sugerira da se u palaču smjesti “sve uredi kotarskog NO-a u Čakovcu, kako su to učinili i u Ludbregu”, jer bi na taj način “zgrada bila više pošteđena i bolje čuvana”. Napose upozorava na to koji se sve detalji na palači moraju čuvati: “kameniti doprozornici, portal s balkonom, te teška, originalna ulazna vrata. Sačuvati nadalje treba kapelicu u prizemlju, te malu kapelicu s freskama u sjeveroistočnom djelu grada, gotski dovratnik u I. katu, a otvoriti u prizemlju dvorišta na obje strane zazidane arkade”. Na kraju predlaže da se iseles stanari iz zgrade uz fortifikaciju, sjeverno od ulaznog bastiona, te da se “otvore arkade u I. spratu, a prostorije upotrijebe za uređenje čakovečkog muzeja”.⁴²

U siječnju 1947. Gradski narodni odbor u Čakovcu obavještava Konzervatorski zavod u Zagrebu da je odobreno 2.500.000 dinara, čime se popravljaju “unutrašnjost staroga grada za smještaj trgovačke akademije i centralnog internata, koji je neophodno potreban za grad Čakovec”. Također mole da Zavod pošalje svojega arhitekta “za izradu nacrtu oko popravka i adaptacije starog grada”.⁴³

Potkraj ožujka iste godine inž. Mladen Fučić, asistent Konzervatorskog zavoda u Zagrebu, napisao je izvještaj s puta u Međimurje, te se osvrnuo na prijeko potrebnu zaštitu neposrednog okoliša oko *Starog grada*. “Smatram da je u pojmu čuvanja starog Zrinskog grada u Čakovcu bezuvjetno uključeno i čuvanje okol-

⁴⁰ Isto, fototeka. - Stari grad, pogled na krovište Novog dvora koje se obnavlja; snimio: Marcel Davila, 1946.; inv. br. 57472.

⁴¹ Isto, spis br. 692 – 1946, od 10. rujna 1946.

⁴² Isto, spis br. 995 –, od 7. prosinca 1946.

⁴³ Isto, spis br. 104-1947., od 21. siječnja 1947.

nog parka. Bude li mogućnosti trebalo bi svakako preporučiti reguliranje vodostaja u opkopu i od vode koja stagnira, skupljajući na svojoj površini prljavštinu, učiniti tekućicu. Upravo ta voda u neposrednoj okolini grada, znatno doprinosi ljepoti dojma”.⁴⁴ Mladen Fučić predlaže uvođenje suvremenih uređaja i instalacija za potrebe škole, ali, da se povijesni prostorni i likovni elementi zaštite “pravnim i praktičnim mjerama od prokušane barbarizatorske prakse: premazivanja uljenom bojom (koja pokriva sve, osim sramote), vođenje instalacionih cijevi preko vijenaca, žarulja u starim svijećnjacima, izmjenjivanju podova od plemenitog materijala kričavim pločicama, itd. itd”. Potom ukratko nabraja što je sve učinjeno na palači, u kojoj u to doba, iako u skućenim prilikama, već djeluje trgovačka akademija: “popravljeno je krovšte koje je bilo razneseno od bombe, zatim krovna konstrukcija, u većem dijelu II. kat i neke prostorije u prizemlju zgrade”.

Prigodom očevida ovlašteni graditelj i poslovođa upozorili su Mladena Fučića na nekoliko nadasve važnih okolnosti konstrukcijsko-statičke naravi, a već prije spomenutima (točke 3, 4 i 5) treba dodati i zapažanja navedena u prvim dvjema točkama: 1. jer je teren močvaran, a “ima i živog pijeska, zbog toga je zgrada temeljena na pilotima i svodovima. 2. od bombardiranja ima vrlo velikih pukotina”. Zbog navedenih je razloga Mladen Fučić predložio da se na teren pošalje neki od “vrsnih statičara (ing. Juranović, Čališev)”. Na kraju se osvrnuo i na neprimjerene obrtničke zahvate, ugradnju kaljevih peći i sl., te upozorava da neodgovorni đaci i šegrti oštećuju “biste prijatelja obitelji Zrinski”, koji komadima opeke gađaju lica skulptura. Spomenuta je poprsja trebalo spremati u kapelu sv. Franje Ksaverskoga u međukatu sjeveroistočnoga krila prije početka radova u sjeverozapadnome krilu.⁴⁵

U lipnju 1947. prigodom ponovnog posjeta *Starom gradu* u Čakovcu, Mladen Fučić sastao se s arhitektima Planićem (Stjepanom) i Freudenreichom (Aleksandar) koji su došli kao predstavnici Ministarstva građevina, radi pregleda sjeverozapadnoga krila i prijedloga nacрта za njegovu adaptaciju. Zaključili su da projekt nije uspio te su zatražili podloge kako bi sami mogli napraviti novi prijedlog.⁴⁶ Te i iduće godine intenzivno se radilo u sjeverozapadnome i sjeveroistočnom krilu, a pri rušenju sjeverozapadnoga krila pronađeni su ulomci gotičkih arhitektonskih elemenata, tri ulomka portala i jedan kapitel pilastra.⁴⁷

⁴⁴ Isto, spis br. 306-1947., od 28. ožujka 1947.

⁴⁵ Isto, spis br. 557-1947, od 18. lipnja 1947.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto, spis br. 603-1948, 2. lipnja 1948.

Sl. 10. Fotografija nije datirana.

Iz navedenih se dokumenata može zaključiti da je poslijeratna obnova, osim nužnih zahvata na dijelu sjeveroistočnoga krila koje je djelomice stradalo u bombardiranju 1945., također obuhvatila i velikim dijelom provela u poslijeratnom razdoblju sanaciju sjeverozapadnoga krila (sl. 10.). U obnovi palače bio je izravno uključen i Konzervatorski zavod iz Zagreba, a osim njihovih stručnjaka Ljube Karamana i Mladena Fučića, bili su angažirani i arhitekti Stjepan Planić i Aleksandar Freudreich. Iz oskudno sačuvane dokumentacije o tim radovima ne može se u cijelosti zaključiti što je sve poimence rađeno u ostalim dijelovima palače, ali brojni ograničeni zahvati, poput novoga svoda u hodniku I. kata ili pojedinih pregradnji i krpanja zidova također valja pripisati tom razdoblju.

P. S.

Navedeni tekst u odnosu na elaborat iz 2006., uz manje korekcije, donesen je u neizmijenjenom obliku. Ovim tekstom nisu obuhvaćene moguće promjene koje su nastale tijekom obnove koja se proteklih nekoliko godina kontinuirano provodi u Novom dvoru u Čakovcu.

OLD TOWN OF ČAKOVEC (1791 – 1948)

By Ivan Srša, Zagreb

Summary

The Čakovec Old Town system consists of a two-story square-shaped palace with inner courtyard, exterior courtyard between the palace and the fortification system together with remains of walls and bastion, and also the remains of the first moat, in past times filled with water. Serious construction changes correspond as a rule with the periods in which the town was possessed by particular wealthy noble families, ending with the First World War and fall of the Austro-Hungarian Empire (Ernušt, Zrinski, Althani, Festetići). Taking into account major construction work carried out after the mentioned period, the period between last century's two world wars should be considered, as well as the period after the end of the Second World War to date, even though they are not marked by construction or style coherence.

Key words: Čakovec Old Town, Festetići; Second World War; postwar reconstruction